

2. Новые ценности образования: тезаурус /Под ред. Н.Б.Крыловой. – М.: „Инноватор”, 1995. – 143 с.
3. Новые ценности образования: десять концепций и эссе /Под ред. О.С. Газмана. – М., 1995. – 145 с.
4. Философия самоопределения /Под ред. В.А. Андрусенко, Б.Е. Емельянова, К.Н. Мобутина и др. – Оренбург. – 1996. – 65 с.
5. Фромм Э. Бегство от свободы. – М.: Прогресс, 1990. – 272 с.
6. Чавчавадзе Н.З. Культура и ценности. – Тбилиси. – 1984. – 171 с.
7. Ядов В.А. Социальный тип личности // Коммунист. – 1988. – № 10. – С. 96-104.

УДК 37.04

І.О. Полєвіков

МУЗИЧНА ШКОЛА В АСПЕКТІ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ВИХОВАННЯ

У статті розглянуті передумови та перспективи застосування особистісно орієнтованого виховання у навчально-виховному процесі дитячої музичної школи. Подальші напрями дослідження автор пов'язує з обґрунтуванням форм і методів виховання, адекватних сучасному стану цивілізаційного розвитку, освітній стратегії України XXI століття.

In the article the pre-conditions and future trends of personally oriented education as applied to the teaching and educational process of musical school for children are considered. The author connects subsequent guideline of the research with foundation of forms and methods of education appropriate to the present-day conditions of civilization development and educational strategy of Ukraine in the XXI century.

Серед різноманітних проблем які стоять перед закладами освіти в сучасному соціокультурному просторі особливої уваги набувають проблеми розвитку особистості в позашкільних закладах освіти. Дані теорії та практики (Г.І.Пустовіт, Т.І.Сущенко, С.Т.Шацький та інші) свідчать, що ця галузь розвитку дітей має багатий потенціал щодо впливу на особистісний розвиток підростаючого покоління.

Разом з цим зміни, що відбуваються в нашому суспільстві, пред'являють зовсім інші, ніж раніше, вимоги до підростаючого покоління яке має набути такі константи, як творче відношення до свого життя, свідоме сприйняття оточуючого світу та дієве відношення до нього, бажання його вдосконалювати та ін. Виховання має бути спрямоване на організацію такого життя дитини, що веде до її самореалізації.

Середовище музичних шкіл є сприятливим простором щодо вирішення актуальних проблем виховання.

Історія розвитку музичних шкіл свідчить що це середовище життєдіяльності підростаючого покоління не завжди було орієнтовано на особистісний розвиток дитини. Так, наприклад, 30-80-і роки ХХ століття характеризуються відходом від прогресивних традицій в області музичної освіти. Цінним у музичній освіті визнавалося те, що відповідало вимогам партійно-урядових постанов про роль мистецтва в розвитку людини. В теорії музичного виховання чітко позначилася тенденція, що виявилася в підходах до розгляду музики як засобу комуністичного виховання. Зміст музичної освіти набуває соціальної характеристики і оцінюється з погляду “близького або чужого за ідеологією”. В музичній освіті запанував погляд на людину як об'єкт всіляких дій, як програмований компонент партійно-класової системи. Намітився науково-технократичний крен у розробці теорії і методики музичної освіти, що виявився в абсолютизації спеціальних знань, умінь і навичок, породив стереотип

педагогічного мислення, що спирається на технократичний підхід до організації спілкування людини із музикою.

Слід відмітити, що вихованець школи або іншого навчального закладу вбирає в себе як зміст, так і форми педагогічної дії і стає провідником відповідної технології впливу на думки і поведінку інших людей. Таким чином, стає очевидною необхідність принципово іншого підходу до визначення змісту, сутності і методів навчально-виховного процесу як в цілому в системі позашкільної освіти, так і в системі музичних шкіл.,

Сучасні вимоги до впровадження особистісно орієнтованого підходу поступово визначались у дослідженнях таких вчених, як І. Бех, М. Боришевський, І. Якиманська, Г. Балла, І. Зязюна, В. Семиченко, О. Пехоти та інших.

Останніми роками значно зростає інтерес до особистісного підходу саме у виховній діяльності. Враховуючи складність розробки такого підходу, дослідники вважають за доцільне здійснювати його будову на шляху переходу до нього від інших, більш розроблених підходів, тому пропонуються такі його форми, як „особистісно-соціально-діяльнісний підхід” (О.Барабанщиков і М. Феденко), „принцип діяльнісно-особистісного підходу” (В. Андреев), „особистісно-діяльнісний підхід” (І. Зимня), „системний особистісно-діяльнісний підхід” (С. Максименко) тощо.

Особистісний підхід утверджується як ключовий психолого-педагогічний принцип організації навчально-виховного процесу, від якого багато в чому залежить ефективність переорієнтації системи освіти на розвиток дитячої особистості.

Термін “особистісно орієнтована педагогіка” як теорія і практика навчання і професійної діяльності передбачає:

- індивідуально-особистісну орієнтацію на кожного учня в процесі навчання;
- індивідуально-особистісну орієнтацію на кожного молодого фахівця, що вчиться в процесі педагогічної діяльності;
- індивідуально-особистісну орієнтацію кожного педагога на самого себе і свої можливості;
- індивідуально-особистісну орієнтацію у розв’язанні педагогічних завдань, що виникають у процесі педагогічної взаємодії, а також на специфіку і особливості самих ситуацій педагогічної взаємодії.

„Отже, є всі підстави стверджувати, що нинішнє суспільство в цілому і виховну сферу, зокрема, не задовольняє той науковий рівень, на якому розв’язуються сучасні проблеми виховання й розвитку духовно досконалої особистості. Суттєвої модернізації у цьому зв’язку мають зазнати виховні цілі, зміст, задачі і способи їх реалізації. Напрямок такої пошукової роботи має задаватися фундаментальною соціокультурною вимогою: повернути стосунки між дітьми і педагогами, дітьми і батьками до витоків Любові, Прийняття, Розуміння – тієї духовної першооснови, без якої не може утвердитися Людина” [1: 3].

„Виховання виступає для дитини як посередник в оволодінні історико-культурним досвідом, життєве багатство якого несуть на собі мистецтво, гра, творчість, народні традиції та обряди, міфологія, релігія тощо” [1: 4].

Разом з тим питання реалізації особистісно орієнтованого виховання в освітньому просторі музичної школи не було в центрі уваги науковців. Тому мета статті – розглянути передумови впровадження особистісно орієнтованого виховання у навчально-виховному процесі дитячої музичної школи шляхом аналізу навчальних програм, зокрема з фаху „фортепіано”.

У країнах із розвинутою ринковою економікою, зокрема в США, навчальні плани складаються із безлічі альтернативних конкуруючих між собою курсів. Там запровадження тієї або іншої навчальної програми завжди пов’язано з певними матеріальними витратами, тому пропонувані авторські програми відбираються на конкурсній основі. Кожний американський викладач прагне довести, що його програма найкращим чином задовольняє запитам учнів і є необхідною для даного навчального закладу. При такій постановці справи створення і оцінка навчальних програм є добре розвинутою галуззю педагогічної науки.

Предмет “Розробка і оцінка навчальних програм” є обов'язковим для студентів педагогічних вузів Америки. Непогано було б і нам сьогодні вивчити і запровадити цей та аналогічний досвід інших країн.

Інше ставлення до навчальних програм мало місце в нашій країні. Довгий час освітня система України у складі Радянського союзу базувалася на уніфікації навчально-виховного процесу і стандартизації навчальних планів. Розроблялися єдині базисні (типові) навчальні програми для всіх шкіл країни. На основі базисної програми розроблялися функціональні програми, які забезпечували адаптацію навчального матеріалу до потреб конкретного навчального закладу.

В епоху авторитарної педагогіки базисна навчальна програма фактично була державним стандартом із даного предмета, обов'язковим для всіх навчальних закладів. Задача педагога полягала в тому, щоб неухильно, як закон, виконувати даний нормативний документ. Зрозуміло, “порушники закону”, тобто педагоги, що творчо підходили до виконання програмних вимог, існували і за тих часів, але робота за авторськими програмами була прерогативою лише окремих вчителів-новаторів. До того ж освітній процес визначався як навчально-виховний, а програми – як навчальні, а не навчально-виховні.

Значну роль у вирішенні питань естетичного виховання, розвитку творчої ініціативи, формування духовних потреб, національної самосвідомості і підвищення культурного рівня підростаючого покоління та виховання особистості мають відігравати музичні школи. У процесі навчання в таких школах за часів радянської влади виховувались естетичні смаки і художнє мислення, виявлялись і розвивались творчі задатки, а також формувались знання і навички, необхідні для участі в художній самодіяльності і музичення в побуті. Не відкидаючи позитивних набутоків, треба зазначити, що зі зміною суспільного устрою в країні, таке завдання уже не задовольняє сьогодення. Тобто, вищезазначене, звісно, має зайняти чільне місце в сучасній школі, але поряд із тим з'являється необхідність приділення більш пильної уваги кожній особистості, розвитку її індивідуальності. Постає необхідність забезпечення науково-методичних, організаційних, кадрових, інформаційних та інших умов роботи музичної школи. Метою роботи школи має стати розвиток соціальної і культурної компетентності особистості, її самовизначення в соціумі, формування людини-громадянина, сім'янина-батька, фахівця-професіонала.

Вищезазначене має зайняти провідне місце у Програмах дитячих музичних шкіл. Але на сьогодні дитячі музичні школи навіть визначаються державою як „початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади”, що зміщує акцент виховання у бік підготовки фахівця-музиканта.

Так, наприклад, Програма 1998 року, що визначає зміст, обсяг і вимоги до вивчення певного предмета відповідно до вимог Типових навчальних планів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів системи Міністерства культури і мистецтв України (укладач – І.М. Рябов, завідувач кафедри спеціального фортепіано Української національної музичної академії), побудована лише на розвитку музичного мислення та формування практичних інструментальних навичок учня протягом всього терміну навчання в школі за відповідним тематичним планом [2: 4].

У методичних рекомендаціях і програмних вимогах для викладачів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів з музичного інструменту фортепіано 2005 року робиться акцент на диференційований підхід до навчання дітей, які володіють обмеженими музичними задатками. При цьому обирається категорія дітей, що навчаються лише у середніх класах школи. При цьому зазначається, що проблема стосується тих дітей, що втратили бажання займатися музикою, що втратили радість спілкування із нею. До того ж у методичних поясненнях пропонується впроваджувати диференційований підхід, іноді починаючи роботу з азів і надалі ліквідовуючи наслідки нетворчого підходу до роботи із учнями. Тобто ліквідовувати суто вчительські та організаційні недоліки!

Сучасні програми для інших інструментів, здебільшого пропонують перелік музичних творів різних жанрів, розділених по класах за принципом ускладнення навчальних задач. У

передмові дається лише декілька вказівок щодо методів навчання. Питання про те, яким чином процес навчання сприяє особистісному розвитку дитини залишається поза увагою. При виборі музичних творів у переважній більшості програм не враховуються вікові та індивідуальні особливості дитини.

„Робота на основі тематичного плану вимагає постійного контролю за освоєнням знань та умінь учнів для визначення можливості переходу до роботи над іншою темою. Вивчений під контролем вчителя репертуар не дає змоги повністю перевірити стійкість закріплених понять та навичок. Для цього потрібно створити умови для самостійної творчої роботи учня. Вчитель мусить відповідально ставитись до цього процесу тому, що накладання в свідомості учня нової інформації на недостатньо закріплену попередню загрожує „стиранням” першої, тобто погіршенням володіння поняттями або навичками” [2: 4].

Пріоритетним завданням нових програм музичних шкіл, конкурс на які оголошено Міністерством культури і мистецтв країни, на відміну від попередніх, мало стати, по-перше, виховання всебічно розвиненої особистості із наданням кожному учню загальної музичної освіти, із залученням його до мистецтва, вихованням в нього естетичного смаку на найкращих зразках класичного національного та зарубіжного мистецтва. Перед учителем ставиться завдання виховання людини перед якою стоятиме мета розбудови нашої держави, піднесення її духовного (а отже й економічного) розвитку. По-друге, враховуючи специфіку, школи мають готувати найбільш обдарованих учнів до вступу у відповідні спеціальні навчальні заклади.

На жаль, як і в попередніх Програмах пріоритет віддається не вихованню особистості, а навчальній роботі із нею. Вимоги, що містяться у тих Програмах уніфіковані під єдиний стандарт знань, умінь та навичок фахівців-виконавців. І це при тому, що лише 3-5 відсотків дітей, що закінчують школу, продовжують навчатись у спеціалізованих навчальних закладах.

До того ж не зайве нагадати, що існує національна програма виховання дітей та молоді у Україні, розрахована на 2003-2012 роки, якою саме процес виховання визначається пріоритетним напрямком розвитку освіти у XXI столітті.

Отже, державою на сьогодні мається бути забезпечена цілісність, послідовність і наступність змісту і організаційних форм виховання в роботі музичних шкіл; розвиток варіативних систем виховання з урахуванням специфіки роботи музичних шкіл, їх традицій, кадрового потенціалу, регіональних особливостей. Саме це і має знайти відображення у навчально-виховній Програмі з кожного предмета.

Головне положення в навчанні і вихованні має зайняти творча діяльність – питання інтерпретації, імпровізації, композиції тощо з одного боку, та на інтереси кожної особистості з іншого. Основою для творчої діяльності служить розвинене художнє мислення, одним із найважливіших чинників якого є усвідомлення комплексу музично-виразних засобів втілення образно-сміслових явищ що є особистісно значущими для кожної окремої особистості. Разом з тим реалізація творчої діяльності вимагає оволодіння практичними виконавськими навичками, сформованими на базі художніх і слухових уявлень, втіленими до того ж у практичній суспільно значущій діяльності (лекційній, концертній тощо). Отже, у викладанні необхідний комплексний підхід, що гармонійно поєднує у собі елементи навчання і виховання.

Разом з тим всі взаємозв'язані елементи художнього виховання мають розвиватися в часі, тобто вимагають систематизації процесу. Викладач зобов'язаний планувати роботу з кожним учнем послідовно, передбачаючи як найближчі, так і віддалені перспективи, повністю виключаючи елементи випадковості в постановці навчальних задач і складанні індивідуального плану. При тому особистісно орієнтоване навчання та виховання має сприйматися не як вдало винайдений прийом, метод, спосіб, система або, навіть все це взяте разом, а як процес, де суб'єктами виховного навчального процесу виступатиме тріада: учень – учитель – батьки, а метою – гармонійно розвинена і соціально орієнтована особистість.

Крім того, слід передбачити побудову навчально-виховного процесу з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, індивідуальних рис викладача і дитини і їх особистісних

інтересів; міжпредметного зв'язку, як цілісної системи; форм роботи із батьками як активної сторони, залученої до процесу музичної освіти дитини; самостійної домашньої і канікулярної роботи учня; різновидів творчої праці в яких має формуватися відповідальність за результати своєї праці та праці інших (самооцінка учня, оцінка одним учнем іншого, оцінка учнем роботи викладача тощо); індивідуального графіку розвитку учня; проведення творчих видів робіт (теоретичні дисципліни, підбір на слух, імпровізація, транспонування, акомпанемент, ансамбль тощо) на матеріалі творів зі спеціальності; проведення колоквиумів для учнів та викладачів; проведення індивідуальних занять з теоретичних дисциплін для дітей, що продовжать музичну освіту в музичних закладах вищого рівня; проведення поряд з індивідуальними колективних уроків зі спеціальності (з огляду на позитивний та негативний історичний досвід).

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми аналізу передумов реалізації особистісно орієнтованого навчання у музичних школах України. Подальші його напрями можуть бути пов'язані з обґрунтуванням форм і методів виховання, адекватних сучасному стану цивілізаційного розвитку, освітній стратегії України XXI століття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: Навч.-метод. посібник. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Програма „Фортепіано” та методичні вказівки для фортепіанних відділів дитячих музичних шкіл // Укладач – І.М. Рябов. – К.: РМК навч.закл.мистецтв і культ., 1998. – 35 с.
3. Фортепіано: Програма для дитячих музичних шкіл-семирічок // Укл. Н.Я.Журавська, М.А.Нівельт. – К.: РМК навч.закл.мистецтв і культ., 1992. – 20 с.
4. Фортепіано: Програма для дитячих музичних шкіл-семирічок // Укл. М.Й.Мельник. – К.: Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв України., 2005. – 20 с.
5. Програма розвитку виховання в системі освіти України на 2003-2012 роки, 15-17 травня 2003 року.

УДК 37.03

С.В. Скрипник

ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГО ВИХОВУЮЧОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ТРЕНІНГІВ

У статті доведена необхідність урахування специфіки сільського виховуючого середовища при організації зі школярами екологічних тренінгів.

The article proves the necessity of taking into account village educating environment peculiarities while organizing training on ecology for pupils.

Необхідність врахування специфіки середовища у процесі виховання ціннісного ставлення старшокласників до природи обумовлена особливостями природних, соціальних, інформаційних, культурних та інших характеристик середовища.

У психолого–педагогічній науці об'єктом дослідження виступає соціальне середовище: макросередовище (соціально-економічна система в цілому), мікросередовище (безпосереднє соціальне оточення), міське, сільське, сімейне тощо [1; 2]. У екологічному вихованні школярів враховуються ще й ті властивості середовища, що характеризують його як природний ландшафт.

Із психологічних, еколого-педагогічних джерел відомо, що властивості середовища впливають на поведінку людей, зумовлюють норми та спосіб життя постійних мешканців [2].